

АНТИКРИЗОВІ ЗАХОДИ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СТІЙКОСТІ ТА СТАБІЛЬНОСТІ БАНКІВСЬКОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ

Сучасний стан банківського сектору економіки України характеризується значними коливаннями в змінних умовах фінансових ринків. Самебанківський сектор економіки забезпечує безперебійне функціонування всієї фінансової системи, тому кожна країна зацікавлена, щоб діяльність банків була регульованою, ефективною і надійною, забезпечувала безпеку і зростання економіки, протистояла кризам і захищала вклади клієнтів. Закономірності та протиріччя функціонування банківського сектору економіки визначають специфічні особливості термінів «фінансова стійкість» і «фінансова стабільність» банківського сектору, а врахування їх відмінностей дають можливість вибору диференційованих підходів до реалізації заходів антикризового управління в банківському секторі економіки.

Ключові слова: антикризове управління, банківський сектор, фінансова стійкість, фінансова стабільність, внутрішнє середовище, зовнішнє середовище, заходи реалізації, ресурси, рівновага.

Современное состояние банковского сектора экономики Украины характеризуется значительными колебаниями в меняющихся условиях финансовых рынков. Именно банковский сектор экономики обеспечивает бесперебойное функционирование всей финансовой системы, поэтому каждая страна заинтересована, чтобы деятельность банков была регулируемой, эффективной и надежной, обеспечивала безопасность и рост экономики, противостояла кризисам и защищала вклады клиентов. Закономерности и противоречия функционирования банковского сектора экономики определяют специфические особенности терминов «финансовая устойчивость» и «финансовая стабильность» банковского сектора, а учет их различий дают возможность выбора дифференцированных подходов к реализации мер антикризисного управления в банковском секторе экономики.

Ключевые слова: антикризисное управление, банковский сектор, финансовая устойчивость, финансовая стабильность, внутренняя среда, внешняя среда, меры по реализации, ресурсы, равновесие.

The current state of the banking sector of Ukraine is characterized by large fluctuations in variable conditions of the financial markets. This banking sector provides the smooth functioning of the financial system, so that each country is interested to banking activity was regulated, efficient and reliable, provided security and economic growth, confronted crises and protect customer deposits. Patterns and contradictions functioning banking sector determine the specific features of the terms «financial sustainability» and «financial stability» of the banking sector, and taking into account their differences allow selection of differentiated approaches to the implementation of measures of crisis management in the banking sector.

Keywords: crisis management, banking, financial sustainability, financial stability, internal environment, external environment, measures of implementation, resources balance.

Постановка проблеми. Динамічний розвиток кризових явищ і поглиблення невизначеності в банківському секторі економіки потребують розробки і впровадження ефективних заходів антикризового управління. В цілому, антикризове управління спрямовується на оптимізацію фінансових

показників функціонування банківського сектору, подолання диспропорцій розподілу фінансових ресурсів, оцінку та врахування операційних ризиків банків, а також на оптимізацію розрахунків з контрагентами (кредиторами та позичальниками) в реальному секторі економіки та збалансування фінансових потоків між різними секторами економіки. Проте, не чітко визначаються антикризові заходи направлені на досягнення фінансової стійкості та фінансової стабільності у банківському секторі. В зв'язку із цим, представлена стаття розкриває особливості економічних категорій «стійкості» і «стабільності», визначає сфери їх використання, дає чітке розмежування понять «фінансової стійкості» та «фінансової стабільності» стосовно банківського сектору, представляє заходи направлені на досягнення стійкості та стабільності банківського сектору.

Аналіз останніх публікацій. Проблеми антикризового управління в банківському секторі економіки України, висвітлені в роботах таких відомих вчених, як О.Афанасьєва, О. Барановського, І. Бланка, В. Василенка, А. Градова, Б.Кузіна, Е.Уткіна. Проблеми банківської стабільності досліджували: Г.Азаренкова, А. Кузнєцова, Б. Кваснюк, В. Коваленко, О. Лапко, Р. Михайлюк, С. Науменкова. Питання підвищення ефективності функціонування банківських структур висвітлено у працях О. Васюренка, А. Городецького, А. Гриценка, С.Козьменка, І. Ларіонової, В.Лісницького, Н. Шелудько, О. Яременка.

У зарубіжній економічній літературі дослідження причин і сутності фінансової нестабільності представлено у працях таких економістів як: Р.С. Едвардс, Р.Келлер, П. Кругман, Р. Манделл, С. Фішер, М. Фрідмен, А. Шварц.

Виклад основного матеріалу. Розгляд базових загальноекономічних підходів до визначення сутності антикризового управління у наукових працях вітчизняних і зарубіжних вчених, дає можливість перенести основні принципи теорії управління на банківський сектор економіки.

За визначенням Бланка І.О., політика антикризового управління є частиною загальної фінансової стратегії банку та полягає в розробці системи засобів попередньої діагностики загрози банкрутства і його вихід із кризового стану[1]. На думку Василенко В.О., антикризове управління – це управління, в якому певним чином є передбачення небезпеки кризи, аналіз її симптомів, заходів із зниження негативних наслідків кризи і використання його факторів для наступного розвитку [2]. Антикризове управління – це сукупність дій і послідовність управлінських рішень, які дають змогу оцінити, проаналізувати і виробити необхідну систему впливу на оздоровлення банку з метою запобігання банкрутству, так вважають автори Градов А.П. та Кузін Б.І.[3]. Уткін Е.О. розглядає антикризове управління, як систему управління банком, спрямовану на завчасне виявлення можливих кризових ситуацій, розробку заходів протидії, швидкого реагування на будь – які зміни у зовнішньому і внутрішньому середовищі, що складають загрозу для існування та подальшого його

функціонування[4].Інший підхід до розуміння антикризового управління запропоновано в зарубіжній літературі. Так, німецький економіст Р. Келлер дає наступне визначення антикризового управління – це особлива форма управління, пріоритетним завданням якого є попередження чи подолання всіх процесів, які здатні створити суттєву загрозу для життєдіяльності системи, чи навіть унеможливити її функціонування [5].

Неоднозначність підходів до визначення сутності антикризового управління не дозволяє механічноперенести їх на банківський сектор, оскільки на його стійкість впливає велика кількість як внутрішніх, що стосуються діяльності окремих банків, так і зовнішніх чинників.Причини криз, що виникають в банківському секторі економіки можуть бути різними, проте, сама банківська криза суттєво впливає на подальший розвиток банківського сектора та економіки країни в цілому.

При виборі засобів реалізації антикризового управління та забезпечення стійкого розвитку банківського сектору, в першу чергу, необхідно вирішити проблему співвідношення термінів «стійкість» і «стабільність» банківського сектору економіки та визначити сферу їх використання відносно специфіки банківської діяльності.

У вітчизняній економічній літературі поки що немає єдиного підходу до визначення стійкості банківського сектору, що призводить до ототожнення його з іншими економічними категоріями. На думку Барановського О.І., стійкість – це певний вихідний стан, що дає змогу ефективно і повноцінно реалізувати функцію банків як кредитно-розрахункових установ у напрямі забезпечення економічного зростання, а також здатність відновлювати цей стан після будь-яких відхилень від вихідних параметрів, викликаних кризовими явищами в різних секторах економіки[6].За визначенням Михайлюка Р.В., стійкість комерційного банку –це якісна характеристика його фінансового стану, яка відзначається достатністю, збалансованістю та оптимальним співвідношенням фінансових ресурсів і активів за умови дотримання на достатньому рівні ліквідності та платоспроможності[7].Стойкість – це динамічна інтегральна характеристика спроможності банку як системи трансформування ресурсів та ризиків повноцінно виконувати свої функції, витримуючи вплив факторів зовнішнього і внутрішнього середовища, вказує Шелудько Н.[8].В цілому стійкість характеризується здатністю банку зберігати рівновагу і повертатися у вихідний стан незалежно від зовнішнього впливу.

Фінансова стійкість банківського сектору економіки – це стан, у якому банківський сектор здатний задовільно виконувати наступні функції:

- банківський сектор ефективно сприяє руху ресурсів;
- майбутні ризики оцінюються з прийнятною точністю при відносно успішному управлінні ризиками;
- банківський сектор здатний без проблем вирішуватинепередбачувані події фінансової системи та реальної економіки.

В цілому на стійкість банківського сектору впливають такі показники, як рівень ліквідності, структура активів і пасивів банківських установ, прибутковість діяльності, дотримання економічних нормативів, що регламентують банківську діяльність, частка неповернутих кредитів, наявність прострочених відсотків і пролонгованих кредитів у кредитних портфелях банків, рівень присутності в банківському секторі іноземного капіталу тощо.

Водночас характеристика поняття «фінансова стійкість» не може бути обмежена лише групуванням певних кількісних показників. Тому, погоджуючись із поглядами В.В. Коваленко [9], фінансову стійкість банківського сектору пропонуємо розглядати як спроможність банківських установ максимально ефективно та з мінімальним ризиком трансформувати свої ресурси (персонал, фінансові ресурси, активи, обладнання та інформаційні технології) для виконання своїх функцій у ринковому середовищі попри вплив зовнішніх і внутрішніх факторів. При цьому система вважатиметься стійкою, якщо при її збуренні вона відхиляється незначно від стану рівноваги, а всі наступні рухи залишаються у відносно малій відстані від рівноваги [10]. Виходячи з цього, фінансова стійкість банківського сектору характеризує те, наскільки стійкими і достатніми є його фінансові можливості в динаміці.

В науковій економічній літературі поняття «фінансової стійкості» банківського сектору економіки вживається поряд з поняттям «фінансової стабільності», або інколи заміняє його як синонім. Проте, необхідно чітко розмежовувати поняття «фінансової стійкості» і «фінансової стабільності» банківського сектору економіки, оскільки вони несуть різне змістовне навантаження. Поняття «стабільності» є набагато ширшим по відношенню до «стійкості» і дозволяє розглянути циклічність економічного розвитку, а також прояви впливу чинників регулювання банківського сектору економіки і наслідки зовнішньоекономічних фінансових потрясінь.

Наведемо деякі підходи до визначення змісту категорії «фінансової стабільності» банківського сектору економіки. На думку Коваленко В.В., фінансова стабільність банківського сектору – це міра повноти та якості розв'язання завдання поставленого перед банківським сектором, виконання ним своєї місії, що забезпечує досягнення позитивного фінансового результату[9]. Ларіонова І.В. визначає, що фінансова стабільність банківської діяльності – це її здатність протистояти зовнішньому і внутрішньому впливу, зберігати стійку рівновагу та надійність протягом часу[11].

Можна зазначити, що практично усі науковці категорію «фінансова стабільність» банківського сектору зводять до створення дієвого механізму, який би запобігав виникненню банківських криз та сприяв подальшому розвитку економіки країни. При цьому немає універсального визначення, в якому б розкривалися основні функції, завдання, ознаки фінансової стабільності та індикатори її оцінки. Найбільш досконале

визначення «фінансової стабільності» запропоноване О.І. Барановським [6], в якому автор визначає стабільність банківського сектору як здатність протистояти зовнішнім і внутрішнім впливам, зберігаючи стійку рівновагу і надійність, тобто характеризує якісний стан банківського сектору в динаміці.

Таким чином, фінансову стабільність банківського сектору в загальному значенні слід розуміти як відсутність перешкод у його функціонуванні для того, щоб він міг здійснювати роль фінансового посередника в економіці. Саме фінансова стабільність банківського сектору визначає стабільність економічного середовища, в якому функціонує банк і досягти цієї якісної характеристики неможливо без забезпечення стабільної діяльності окремих банків. Проблему забезпечення стабільності банківського сектору національної економіки неможливо розглядати поза межами стабільності соціально-економічного розвитку держави в цілому. Неодмінною умовою забезпечення стабільності банківського сектору є здійснення державою зваженої, послідовної політики у сфері створення умов для забезпечення системної стабільності та розвитку ринку банківських послуг на основі зміцнення ринкових засад діяльності комерційних банків, формування адекватної нормативно-правової бази їх функціонування, а також контролю за виконанням вимог чинного законодавства і нормативно-правових актів у сфері фінансової та банківської безпеки.

Отже, проаналізувавши визначення і сутність понять «фінансової стійкості» і «фінансової стабільності» банківського сектору економіки можна стверджувати, що фінансова стійкість банківського сектору – це поняття, яке визначає стан функціонування банківського сектору у короткостроковій перспективі, зокрема, як спроможність банківських установ на певну дату максимально ефективно та з мінімальним ризиком трансформувати свої ресурси (персонал, фінансові ресурси, активи, обладнання та інформаційні технології) для виконання своїх функцій у ринковому середовищі попри вплив зовнішніх і внутрішніх чинників.

Фінансова стабільність банківського сектору економіки, на відміну від фінансової стійкості, це поняття, яке визначає розвиток банківського сектору у довгостроковій перспективі, її слід розуміти, як відсутність перешкод у динамічному розвитку банківського сектору з метою ефективного виконання ролі фінансового посередника в економіці. Виявлені відмінності у визначенні сутності понять «фінансової стійкості» і «фінансової стабільності» банківського сектору економіки дають можливість вибору диференційованих підходів до реалізації антикризового управління.

Антикризове управління в банківському секторі економіки має базуватися на забезпеченні двох основних умов:

- досягнення фінансової стійкості функціонування банківських установ на певний визначений проміжок часу (тактичні цілі);

- підтримання фінансової стабільності банківського сектору як якісної характеристики у довгостроковій перспективі (стратегічні цілі).

Комплексний підхід до забезпечення фінансової стійкості банківського сектору в системі антикризового управління повинен відповідати таким вимогам:

- оцінка можливості протистояти банківським кризам;
- визначення вектора спрямування основних орієнтирів розвитку банківського сектору;
- проведення регулярного моніторингу стану безпеки банківського сектору економіки за допомогою системи індикаторів.

Так, антикризові дії для досягнення фінансової стійкості банківського сектору мають бути спрямовані на:

- визначення достатності короткострокових заходів із забезпечення ліквідності банківських установ з метою забезпечення їх платоспроможності;

- оцінку реального фінансового стану банківського сектору, включаючи аналіз фінансового стану окремих банків;

- диференціацію банків на надійні, фінансово нестійкі та неплатоспроможні, які потребують здійснення процедури санації;

- проведення інспекційних перевірок банків регулюючими органами, а також залучення послуг аудиторських компаній;

- оцінку витрат на проведення рекапіталізації та визначення фактичних потреб у рефінансуванні;

- реалізацію невідкладних заходів із припинення росту збитків банківського сектору в умовах фінансової кризи, шляхом проведення санації неплатоспроможних банків, які мають потенціал до відновлення ефективної роботи, або ж проведення процедури банкрутства для безнадійних банків[12].

На відміну від антикризових заходів для забезпечення фінансової стійкості, заходи спрямовані на досягнення фінансової стабільності банківського сектору економіки мають базуватися на:

- вдосконаленні законодавчої і нормативної бази функціонування банківського сектору;

- реалізації заходів, спрямованих на досягнення макроекономічної стабільності, як передумови стабільності банківського сектору;

- узгодженні дій центрального банку як головного регулятора з діями органів державної влади з приводу формування ефективної інституціональної структури банківського сектору;

- проведенні реструктуризації банківського сектору шляхом поділу проблемних банків (виведення частини проблемних активів банку), злиття та поглинання (перехід під патронат фінансово стійкого банку), а також введення тимчасових адміністрацій з подальшою зміною власності (приватна власність із часткою держави або перехід у повну державну власність).

Отже, категорія антикризового управління встановлює залежність та тісний взаємозв'язок між поняттями фінансової «стійкості» та «стабільності». Досягнення фінансової стійкості банківського сектору економіки у короткотерміновому періоді дає можливість забезпечити стабільний розвиток сектору у майбутньому. Механізм антикризового управління має забезпечувати адаптацію банку до змін зовнішнього та внутрішнього середовищ, що надасть можливість в результаті впровадження цього механізму у практичну діяльність банку забезпечувати його стійке функціонування й розвиток за будь-яких економічних, політичних і соціальних перетворень у світовому господарстві, або у внутрішній економічній системі.

Висновки. Проведене дослідження дозволяє зробити наступні висновки.

1. Під антикризовим управлінням в банківському секторі слід розуміти сукупність дій і послідовність управлінських рішень, які дають змогу оцінити, проаналізувати і виробити необхідну систему впливу на оздоровлення банку з метою запобігання банкрутству.

2. Особливістю антикризового управління в банківському секторі є те, що в його основу покладена система методів та принципів реалізації специфічних управлінських рішень, що приймаються в умовах суттєвих ресурсних та часових обмежень, а також підвищеного ризику.

3. Необхідно чітко розмежовувати поняття «фінансової стійкості» і «фінансової стабільності» банківського сектору економіки, оскільки вони несуть різне змістовне навантаження. Розуміння відмінності між фінансовою стійкістю і стабільністю дозволяє здійснити ефективний вибір методики та інструментарію антикризового управління відповідно до поставлених цілей.

4. Категорія антикризового управління встановлює залежність та взаємозв'язок між поняттями фінансової «стійкості» та «стабільності». Зокрема, фінансова стійкість банківського сектору економіки – це забезпечення оптимального стану банківського сектору на певну дату чи виконання певних нормативів його функціонування. Фінансова стабільність є забезпеченням сприятливих умов для розвитку банківського сектору, прогнозування динамічних тенденцій зростання і уникнення криз у майбутньому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бланк И.А. Финансовый менеджмент. Учебный курс. 2-е изд., перераб. и доп. [Текст] / И.А. Бланк. – К.: Эльга, Ника-Центр, 2004. – 656 с.
2. Василенко В.О. Антикризове управління підприємством: Навч. посібник. 2-ге вид., випр. і доп. [Текст] / В.О. Василенко – К.: Центр навчальної літератури, 2005. – 507 с.
3. Градов А.П. Экономическая стратегия фирмы [Текст] / А.П. Градов. – М.: «Специальная литература», 1999. – 589 с.
4. Уткин Э.А. Антикризисное управления [Текст] / Э.А. Уткин. – М.: Изд-во ЭКМОС, 1997. – С.400.

5. Keller R. Unternehmenssanierung: aussergerichtliche Sanierung und gerichtliche Sanierung. – Berlin: Verl. Neue Wirtschafts-Briefe, 1999. – 271 p.

6. Барановський О. І. Стійкість банківської системи [Текст] / О.І. Барановський // Фінанси України. – 2007. – №9. – С 75-81.

7. Михайлюк Р. В. Механізм управління фінансовою стійкістю комерційних [Текст] банків: автореф. дис. ... канд, екон. наук : спец. 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит» / Р. В. Михайлюк. – Тернопіль, 2008. – 20 с.

8. Шелудько Н. До визначення фінансової стійкості комерційного банку [Текст] / Н. Шелудько // Вісник Національного банку України. – 2000. – №3. – С. 40-43.

9. Коваленко В.В. Критеріальні ознаки фінансової стабільності банківської системи / В.В Коваленко // Міжнародна банківська конкуренція: зб. тез доповідей III Міжнародної наук, конф., 15-16 травня 2008 р. – Суми: Національний аграрний університет, 2008. – С. 51-53.

10. Обґрунтування методичних підходів до оцінки стійкості фінансової системи: інформаційно-аналітичні матеріали [Текст] / [Науменкова С. В., Лисенко Р.С, Попов Д.С. та інші]. – К.: Національний банк України. Центр наукових досліджень. – 2006. – Вип. 6. – 162 с.

11. Ларионова И. В. Реорганизация коммерческих банков [Текст] / Ларионова И. В. – М.: Финансы и статистика, 2000. – 368 с.

12. Постанова правління Національного банку України «Про додаткові заходи щодо діяльності банків» № 319 від 11.10.08 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>.